

بررسی نقش اماکن متبرکه بر مسائل فرهنگی اعتقادی مردم و تأثیرات ژئوپلتیکی آن (مطالعه موردی استان مازندران)

سجاد کمری^۱

دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی، دانشگاه بین المللی امام رضا(ع)، مشهد، ایران

عزت الله عزتی

دانشیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

سید یحیی صفوی

استاد جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

رضا شعبانی

استاد تاریخ، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۵/۰۴/۳۰

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۵/۰۲/۱۳

چکیده

سرزمین کوهستانی استان مازندران از قرون اولیه اسلامی پذیرای امام زادگانی بود که از ظلم و جور دستگاه خلافت به دامن آن پناه برده و یا برای اشاعه دین به این دیار آمده بودند. بر این اساس تعداد ۱۰۶۲ بقعه و مکان مذهبی در این استان وجود دارد که تعداد ۱۷۴ مورد از آنها در فهرست آثار ملی به ثبت رسیده است. بررسی‌های انجام شده بر اساس مستندات تاریخی نشان می‌دهد که تاکنون فقط شجره نامه ۲۳۸ بقعه مذهبی این استان به اثبات رسیده و دارای سند معتبر می‌باشد و ۸۲۴ بقعه مذهبی استان فاقد شجره نامه معتبر می‌باشند. با توجه به اینکه در سراسر این استان بقعه مذهبی وجود دارد، لذا این بقاع متبرکه تأثیر فرهنگی و اجتماعی فراوانی در بین مردم ایجاد نموده است و مردم شیعه مذهب استان نیز در عمل این موضوع را پذیرفته‌اند، چون در هنگام مشکلات و گرفتاری‌ها به مکان‌های مذهبی پناه برده و حتی کراماتی نیز از آنها نقل کرده‌اند و قبور شهدا و مومنین را در جوار این اماکن مذهبی قرار داده‌اند. از نظر معماری نیز می‌توان گفت که این بقاع متبرکه در دوره‌های مختلف و به سبک‌های متفاوت از یکدیگر ساخته شده و تقریباً آثار قدیمی این اماکن از بین رفته و بسیاری از این بقاع بازسازی شده‌اند و هیأت‌های امناء در بیشتر بقاع متبرکه استان فعالیت می‌نمایند. بنابراین هدف از این مقاله بررسی و تبیین بقاع متبرکه استان مازندران و نقش فرهنگی - اعتقادی آنها می‌باشد که با روش توصیفی - تحلیلی و بر اساس منابع کتابخانه‌ای نگاشته شده است.

واژگان کلیدی: اماکن متبرکه، مسائل فرهنگی، مسائل اجتماعی، امام زاده، بقعه

مقدمه

مسأله تقدس و احترام به بزرگان دین از گذشته‌ی بسیار دور در بین مردم رایج بوده و ریشه در اعتقادات دینی و مذهبی و باورهای مردم دارد. دین مبین اسلام به عنوان کامل‌ترین دین الهی، همواره به پیروان خود سفارش می‌کند تا باورها و اعتقادات دینی خود را مستحکم نمایند. لذا از زمانی که دین اسلام ظهور کرد مسأله احترام به باورهای دینی جایگاه خاصی پیدا کرد. مردم ایران نیز از پیروان دین مبین اسلام و مذهب تشیع بودند و همواره مأمّن امنی برای امام زادگان و مبلغین دین محسوب می‌شدند. بنابراین بعد از اینکه دستگاه خلافت، علویان را تحت تعقیب قرار داد بسیاری از آنها به ایران کوچ کردند و گروهی دیگر به خصوص فرزندان و نوادگان امام موسی کاظم (ع) برای دیدار با امام رضا (ع) عازم سرزمین توس شدند و چون نیروهای خلیفه عباسی از حرکت آنها ممانعت به عمل آوردند به ناچار در مناطق مختلف ایران پراکنده شدند و به تبلیغ دین اسلام و مذهب تشیع پرداختند.

زائرانی که به این شهرها سفر می‌کنند و در اماکن مقدس از طریق "زیارت نامه خواندن، راز و نیاز، دعا و ثناء و..." با معبود خود خلوت می‌کنند، احساس می‌کنند که با خدای خود رابطه معنوی برقرار کرده‌اند و نزدیک تر شده‌اند. حتی برخی از اوقات، مسیر زیارت را همواره با عشق و از خود گذشتگی طی می‌کنند، بر این اساس باید زیارت و زائر بودن اماکن مقدس را نوعی پیوند قلبی دانست که جهانگردان زیادی را هر ساله در هر زمان و مکانی به سوی خود می‌کشاند. این پیوند ناشی از عمق ذهن، لطافت قلب و کشش درونی نه از روی محاسبه عقلی می‌باشد.

بنابراین می‌توان در ساختار جامعه ایران (کلانشهرها و شهرهای زیارتی) را قطب مهم ویگانه ای برای توسعه همه جانبه گردشگری آن هم از نوع فرهنگی (زیارتی و دینی) که عامل مهمی در توسعه پایدار و مستمر ایران در سطح جهان اسلام است، نوعی پتانسیل همگرایی فرهنگی دانست.

فرهنگ مفهوم عامی است شامل دین و اعتقادات، اخلاقیات، ارزش‌ها، آداب و رسوم و هرگونه توانایی و عادت‌های آدمی به عنوان عضو جامعه به دست می‌آورد. یکی از عوامل گسترش ارزش‌ها و تقویت اعتقادات و فرهنگ مردم، زیارتگاه‌ها و ارتباط قلبی مردم با امامزادگان است، بخصوص با مشاهده‌ی کراماتی از بعضی از صاحبان این مزارها؛ به عنوان مثال کراماتی از امامزاده علی صالح که بین مردم رواج و شیوع دارد و بسیاری از مردم معتقدند که با توسل و استشفاع از این امامزاده، بسیاری از مشکلات آنها حل می‌شود. این امور باعث تقویت فرهنگ و اعتقادات مردم می‌گردد. امامزاده‌ها و بقاع، مجموعه میراث گرانبهایی را تشکیل می‌دهند که در نظر مردم مسلمان و بخصوص با گرایش تشیع، اهمیت بسزایی دارند. علاوه بر این تأثیرات روحی، این بقاع متبرکه جاذبه‌های گردشگری نیز دارند؛ برای نمونه، بقعه‌ی امامزاده علی صالح که در مسیر زائران عتبات عالیات قرارداد، نقش عمده‌ای در گسترش فرهنگ و دانش مردم مناطق مختلف ایفا می‌کند. مراکز جمعیتی که در مسیر کاروان‌ها و مسافران و رهگذران قرار دارند، تحت تأثیر فرهنگ اجتماعی آنان قرار می‌گیرند. این مسأله را می‌توان در بیشتر مکان‌ها و شهرهای مسیر کاروان‌ها، سیاحان و جهانگردان ملاحظه نمود.

این پژوهش، از دسته پژوهش‌های کتابخانه‌ای بوده و پژوهشگر با بهره‌گیری از کتب، مقالات و رساله‌های ارائه شده اطلاعات مربوط به پژوهش را طبقه بندی نموده و با بهره‌گیری از نظرات اساتید و صاحب نظران پژوهش را جمع بندی و نتیجه‌گیری خواهد نمود.

آیا اماکن متبرکه می‌توانند نقش بسزایی در شکل‌گیری فرهنگ اعتقادی مردم در ایران داشته باشند؟

آیا اماکن متبرکه شیعه می‌توانند نقش بسزایی در جاودانگی اعتقاد مذهبی در ایران ایفا نمایند؟

جامعه مورد مطالعه در این پژوهش شامل کلیه اماکن مذهبی و بقعه‌های متبرکه شیعه در استان مازندران بوده، و پژوهشگر سعی بر آن دارد تا با بررسی تأثیرات این اماکن متبرکه بر مسائل فرهنگی و اعتقادی مردم این منطقه، تأثیرات فرهنگی و مذهبی این اماکن را مورد سنجش قرار دهد.

باورهای مذهبی از جمله عمیق‌ترین احساسات هستند. در بسیاری از کشورها باورهای مذهبی قوی‌ترین عوامل موثر در رویارویی مردم با زندگی را تشکیل می‌دهند. زیارت بخش مهمی از فعالیت‌های مربوط به گردشگری مذهبی را در بر می‌گیرد. اگر نگاهی به آیه ۱۵۶ سوره بقره بیندازیم، در می‌یابیم که در فرهنگ اسلامی هدف اصلی از خلقت، رشد و ارتقای معنوی است؛ از این رو یکی از راه‌های تقویت معنویت و ایجاد ارتباط با معبود، زیارت است. انسان وقتی به معنای عمیق زیارت نامه‌ها توجه کند و با عشق و علاقه به زیارت بپردازد، احساس می‌کند از طریق مکانی که مشغول زیارت است، به معبود خود نزدیک‌تر شده است. بسیاری از اوقات، مسیر زیارت همراه با عشق و از خودگذشتگی است. زیارت پیوند قلبی است نه محاسبه عقلی، لذا عمق و تأثیرگذاری آن نسبت به امور مادی به مراتب بیشتر است. آنچه زائر را به پیمودن راه‌ها و طی مسافت‌ها و تحمل رنج و سفر و استقبال از خوف و خطر وا می‌دارد، کشش درونی و علاقه قلبی اوست و هر جا که عشق بیاید، خستگی رخت بر می‌بندد. گردشگری وسیله‌ای است که افراد را با مذاهب و فرهنگ‌های متفاوت به یکدیگر پیوند می‌دهد و به آن‌ها کمک می‌کند تا همدیگر را با وجود تنش‌های سیاسی و اجتماعی، بهتر درک کنند. از نظر سازمان جهانی جهانگردی، مذهب به عنوان یکی از اصلی‌ترین انگیزه‌های سفر شناخته شده است. این موضوع فرصت مهمی است که باید اهمیت گردشگری مذهبی و به طور کلی توسعه گردشگری مورد توجه قرار گیرد.

هدف اصلی محقق از این تحقیق آن است که تأثیر اماکن متبرکه را بر مسائل فرهنگی و اعتقادی مردم استان مازندران مورد بررسی قرار دهد. استان مازندران یکی از استان‌هایی است که بیشترین میزان اماکن متبرکه را در خود جای داده است. لذا نقش این اماکن بر مسائل فرهنگی مردمان استان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌گردد.

مبانی نظری پژوهش

مساجد در تاریخ

ظهر روز دوشنبه ۱۲ ربیع الاول رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله با همراهان خود به قبا در نزدیک مدینه رسیدند، چهار روز در آن جا ماندند و مسجد قبا را بنیان نهادند.

هنگام ورود ایشان به مدینه، هر یک از بزرگان قبیله از پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله دعوت کردند که در محله‌ی آنان فرود آیند و می‌گفتند: هر چه اسلحه، مردان جنگجو، مال و آذوقه بخواهی در دفاع از تو آماده است. حضرت فرمودند: شتر را رها و راه او را باز کنید که او مأمور است.

شتر محله‌ها را یکی بعد از دیگری پشت سر نهاد تا به محله بنی مالک بن نجار رسید و در جایی که هم اکنون مسجد نبوی قرار دارد، زانو زد و خوابید.

به این ترتیب، مکانی که در واقع پایه‌های اساسی حکومت اسلامی در آن بنیانگذاری شد و کانون فعالیت‌های مهم نهضت جهانی اسلام به شمار می‌رفت، تأسیس شد.

مسجدسازی از همان سال‌های اول هجرت، رشد صعودی داشت؛ البته رشد و گسترش جغرافیای مسجد به منزله تابعی از کیفیت اعتقادی، سیاسی و اجتماعی جوامع مسلمان در برابر زمان به شمار می‌آید.

هر گاه وضع پیروان اسلام از نظر اعتقادی و اقتصادی به هنجار رود، دولت به صورت باطنی یا ظاهری با گسترش اسلام موافق بوده است، مساجد از نظر کمی و کیفی در حال رشد بوده‌اند، به عکس، زمانی که دولت‌ها سرسستیز با اسلام داشته‌اند، در آغاز با ترفندهای بسیار، مانع از ایفای نقش مسجد می‌شدند و سپس از بن به برکندن آنها می‌پرداختند.

مسجد نبوی (اول ه ق)، مسجد جامع کوفه، مسجد جامع قسطنطین (جامع عمر)، مسجد جامع بصره، مسجد الاقصی و قبه الصخره در بیت المقدس، مسجد جامع منصور در بغداد، مسجد جامع اعظم در قرطبه، مسجد جامع ابن طولون و مسجد جامع الازهر از جمله این نمونه‌هاست.

برخی از مؤرخان شمار مساجد قاهره را تا ۳۶ هزار، مساجد اسکندریه را تا ۱۲ هزار و بغداد را تا ۳ هزار در قرن‌های ۵ و ۶ ق متذکر شده‌اند.

گرچه حمله مغول به بلاد اسلامی موجب از بین رفتن آثار اسلامی، به ویژه مسجد شد و به قول ویل دورانت: شهر زیبای ری با ۳۰۰ مسجد و کارگاه‌های سفال معروف ویران شد و پس از دوران فترت و رکود، ساختن مساجد با شکوه بیشتری توسط جانشینان چنگیز و تیمور از سر گرفته شد که مسجد علی شاه، مسجد جامع ورامین، مسجد گوهرشاد، مسجد ۷۲ تن مشهد از این جمله است.

محدوده مورد مطالعه

استان مازندران با حدود ۲۴ هزار کیلومتر مربع مساحت بین ۴۷ دقیقه تا ۳۸ درجه و ۵ دقیقه عرض شمالی و ۵۰ درجه و ۳۴ دقیقه تا ۵۶ درجه و ۱۴ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ قرار گرفته است.

دریای مازندران در شمال، استان تهران، سمنان و قزوین در جنوب و استان‌های گیلان و گلستان به ترتیب در غرب و شرق آن قرار گرفته است.

بر اساس آخرین تقسیمات کشوری با توجه به تفکیک استان گلستان از استان مازندران، این استان در حال حاضر با مرکزیت ساری دارای ۱۶ شهرستان به نام‌های آمل، بابل، بابلسر، بهشهر، تنکابن، جویبار، چالوس، رامسر، سوادکوه، قائمشهر، گلوگاه، محمودآباد، نکا، نور و نوشهر است و دارای ۵۱ شهر، ۴۴ بخش، ۱۱۳ دهستان و ۳۶۹۷ آبادی می‌باشد.

تحلیل و بررسی

خانه عبادت

ابتدای اذان و اقامه تا انجام نماز و سرانجام آن، نشان می‌دهد که اساس عبادت، به ویژه نماز بر پایه جمع و جماعت است و بنده به هنگام راز و نیاز هم باید خود را میان جمع و جماعت ببیند، بنابراین هر گونه فردگرایی و مانند آن از نظر قرآن و اسلام مفاهیمی مردود شناخته می‌شود.

پایگاه قضایی

در زمان رسول اکرم صلی الله علیه وآله مسجد نقش عمده‌ای در امور قضایی داشت و بسیاری از مسایل حقوقی مردم با همت آن حضرت در مسجد رسیدگی می‌شد.

از آنجا که در سرزمین‌های اسلامی داوری مبنایی داشت و قضاوت مذهبی عهده دار این مهم بودند و تشکیلات خاص و مکان ممتازی به جز مسجد برای قضاوت ضرورتی نداشت.

همچنین قاضی شهر دمشق در مسجد اموی رواق مخصوصی برای قضاوت داشت. چنین روشی در بسیاری از شهرهای مهم کشورهای اسلامی معمول بود.

جایگاه حسبه

جایگاه مناسبی برای حسبه - از دیدگاه سازمان‌های اداری جدید بخشی از وظایف شهرداری، شهربانی و دادستانی را در بر می‌گیرد - به شمار می‌آمد. برای مثال محتسب در قاهره یک روز در میان و در یکی از دو مسجد جامع آن شهر، برای رسیدگی به امور شهری حضور می‌یافت.

خانه خبر

اهمیت این مرکز، به ویژه در زمان صدر اسلام که از جهت اطلاع رسانی فاقد رسانه‌های گروهی بود، اهمیت بسیاری داشت، زیرا در همین اجتماعات، رهبران دینی فرصت را مغتنم می‌شمردند و به مناسبت‌های گوناگون راهنمایی‌های لازم به اطلاع عموم می‌رسد.

هم اکنون نیز در بسیاری از کشورهای اسلامی مساجد از جهت پخش خبرهای مربوط به جنبش‌های مردم و نهضت اسلامی نقش چشمگیری دارند.

محل رفع مشکلات

از زمان‌های گذشته، افراد ضعیف و کسانی که به نوعی مشکلات شخصی و اجتماعی داشتند، به مسجد مراجعه می‌کردند. در سیره حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وآله می‌بینیم که مؤمنان برای رفع نیازشان، به حضرت روی می‌آوردند و آن حضرت نیز با بذل مساعدت‌های لازم، نیاز آنان را تا حد امکان برطرف می‌کردند، به این ترتیب، مسجد مکانی بود که می‌توانست محل ارتباط مستقیم رهبر و مردم باشد.

پایگاه جهاد و نهضت

در زمان رسول اکرم صلی الله علیه وآله یکی از مهم‌ترین نقش‌های مسجد این بود که آن حضرت مقدمات فکری و بسیج عمومی مسلمانان را به منظور جهاد با کفار در آنجا تدارک می‌دید. عینا همین نقش در جریان نهضت روحانیون شیعه به رهبری امام خمینی قدس سره الشریف، در سال ۱۳۴۲ ه ش و پس از آن در جریان پیروزی انقلاب اسلامی ایران، مشاهده شد. در کشورهای اسلامی همواره مساجد پایگاه نهضت‌های اسلامی علیه حکام جور و ستم پیشه مطرح بوده و هستند.

مرکز تربیت و تعلیم

پیامبر اسلام صلی الله علیه وآله نخستین کسی بود که (نو مسلمانیان) عرب را برای کسب دانش، در یک حلقه گرد خود فرا خواند، آموزش اسلامی با دعوت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله نخستین مربی و معلم مسلمانان و از مسجد

که در واقع این پایگاه تعلیماتی بود، آغاز شد؛ مسجد که در عصر نبوت و دوره خلفای راشدین بنای بسیار ساده و ابتدایی داشت، مجمع نو مسلمانانی شد که برای حل و فصل مسایل جدید، در آن زمان آمد و شد داشتند. اقامه نماز، استماع سخنان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در باب آیاتی که وحی می‌شد، تبلیغ دین و ابلاغ احکام شرع، اعلان جنگ و جهاد و عقد صلح، تقسیم غنایم جنگی، ارسال نامه‌ها، تشییع جنازه و مسایلی از این قبیل که بیشتر آن‌ها با هجرت رسول خدا صلی الله علیه و آله به مدینه جاری شد. مسجد در واقع کهن‌ترین دانشگاه اسلامی و پایگاه اساسی‌ترین تعلیمات در تاریخ اسلامی به شمار رفته و می‌رود.

مراکز علمی و آموزشی شیعه در عصر اختناق حکام اموی و عباسی، خانه‌های ائمه علیهم السلام و پیشوایان مذهب و یا مساجد بود. از آن بعد مدفن امامان و اهل البیت علیهم السلام از جمله نجف اشرف و شهرهای کاظمین و سامرا در عراق و شهرهای قم و مشهد در ایران مرکز معارف و شیعی در دنیای اسلام شد.

فاصله زمانی آغاز سده دوم تا پایان سده سوم هجری را به تقریب می‌توان از درخشان‌ترین دوره‌های تعلیمات مسجدی دانست زیرا دستاوردهای مسلمانان در مسایل مختلف علمی و ترقیات فکری در این دوره از تاریخ اسلام و نیز پیشرفت‌های اقتصادی، اجتماعی و عمرانی که پس از استیلای عباسیان به وجود آمد، تأثیر زیادی در هوشیاری و جنبش علمی در مساجد داشت.

تحلیل و بررسی مساجد و اماکن مذهبی در فرهنگ سازی

مسجد و عبادتگاه بودن همه نقاط روی زمین، از ویژگی‌های دوران رسول اکرم صلی الله علیه و آله است، زیرا پیامبران پیشین، فقط در صومعه‌ها و کلیسه‌ها می‌توانستند به عبادت بایستند و نماز بگذارند، لکن برای حضرت محمد صلی الله علیه و آله گستره زمین، مسجد بوده و آن حضرت در هر مکان که وقت نماز فرا می‌رسید به نماز می‌ایستاد. واژه مسجد در عرف و اصطلاح مردم دنیای امروز، فقط بر معبد و مکان نماز مسلمانان اطلاق می‌شود اما مراکز عبادی پیروان دیگر ادیان توحیدی با نام و عنوان دیگری مانند: صومعه، کلیسا، کنیسه، دیر و امثال آن‌ها خوانده و شناخته می‌شوند.

اما در بسیاری از ادیان، عرف و رسم چنان است که نماز و نیایش و پرستش و به طور کلی ارتباط با خدا را فقط در صومعه و کلیسا و یا اماکن مشابه میسر می‌دانند و در جای‌ها و وقت‌های دیگر ارتباط انسان با خدا قطع است. مسجد تنها مکان عبادت‌های رمزی و نیایش و پرستش‌های ویژه نیست، بلکه در عین مرکزی عبادی بودن، محل خاص فرهنگی و تحقق آرمان‌های والای انسانی است.

سرتوماس آرنولد می‌نویسد: مسجد تنها یک عبادتگاه نبوده، بلکه مرکزی برای حیات سیاسی - اجتماعی بوده است. پیامبر صلی الله علیه و آله سفیران را در مسجد به حضور می‌پذیرفت، شئون دولت را از مسجد اداره می‌کرد و برای مردم در امور سیاسی و دینی از فراز منبر پیام می‌فرستاد.

افزون بر بعد علمی، بعد سیاسی و مرکزیت مبارزاتی این حوزه شیعی - به ویژه در دو قرن اخیر - اظهر من الشمس است. همچون رهبری نهضت ضد انگلیس استعمارگر در جنگ‌های عراق و رهبری نهضت مشروطیت ایران در دوره قاجار و جنبش تنباکو و سرانجام قیام اسلامی و حرکت بی نظیر امام خمینی قدس سره الشریف در براندازی سلطه استعماری آمریکا و طرد رژیم دست‌نشانده پهلوی.

خوشبختانه نسل متعهد و آگاه، امروزه می‌تواند به داوری صحیح بنشیند و به این نتیجه برسد که نه روی آوردن به مساجد و تعمیم فرهنگ مسجد، عامل عقب ماندگی است و نه روی برتافتن از مساجد، موجب پیشرفت واقعی است، زیرا چه عقب ماندگی و چه پیشرفت و ترقی هر یک اسباب و عوامل خود را دارند؛ اثر مساجد به شرط توجه به ارزش‌ها مثبت و سازنده است.

مسجد و بیداری اسلامی

مساجد به عنوان مرکز و پایگاه دینی و فرهنگی، نقش بسیار حساس و خطیری در ایجاد هسته‌های اولیه نهضت پویا و اصیل، احیای اسلام انقلابی و جهت دهی به حرکت‌ها و جریانات مردمی داشته است. پس از تصویب قانون اجباری متحدالشکل کردن لباس در ایران در دی ماه ۱۳۰۷ و به دنبال آن «فرمان اجباری کشف حجاب با مقاومت مردم و عالمان دینی شهرهای مختلف ایران رو به رو شد. در شهر مقدس مشهد، مردم به نشانه‌ی اعتراض در مسجد گوهرشاد اجتماع کردند.

همچنین در جریان جنگ ۳۳ روزه رژیم غاصب صهیونیستی با حزب الله لبنان، مساجد نقش بسزایی در تهییج نیروهای مقاومت اسلامی داشت و حضور بیش از ده‌ها مسجد در منطقه کم وسعت غزه، نشان از شأن و منزلت مسجد در میان ساکنین مسلمان این منطقه دارد و همین مساجد بودند که پس از پایان جنگ ۲۲ روزه رژیم غاصب اسرائیل، توان بسیج و دعوت مردم غزه را علی‌رغم تحمل درد، رنج و آلام فراوان و زندگی سخت در شرایط جنگی در شکل‌گیری راهپیمایی و تظاهرات گسترده در حمایت از مقاومت و نمایش حضور دشمن شکن اقشار و طبقات مختلف اجتماعی مردم تنها چند ساعت پس از آتش بس را داشته‌اند.

مساجد این امکان را برای انقلابیون فراهم می‌آوردند که تحت هر شرایطی و در هر موقعیتی، مسایل مربوط به حرکت اسلامی را زنده نگه داشته و تداوم ببخشند.

اماکن مذهبی، جنگ نرم و پدافند غیرعامل

جنگ نرم کلیه مولفه‌های یک جنگ تمام عیار را برای شکست دادن دشمن داراست. ماهواره‌ها، سایت‌های ضد انقلابی، تحلیل‌های سیاسی هراس انگیز و قطعنامه‌ها ابزار جنگی دشمن هستند.

برخلاف جنگ سخت، عوارض جنگ نرم عمدتاً با چشم قابل مشاهده نیست. جنگ نرم روی باورهای عمومی هدف گذاری می‌کند.

پدافند غیرعامل جنگ نرم به مسایلی می‌پردازد که موجب کاهش صدمات و شکاف‌ها در باورهای نیک افراد جامعه در حین جنگ و پس از آن شود. این پدافند میزان تأثیرگذاری حملات نرم را کاهش داده و قدرت بازپروری افکار را در مدت کوتاهی پس از آن افزایش می‌دهد.

تفاوت پدافند غیرعامل جنگ نرم و فرهنگ سازی

آنچه مسلم است هر دوی پدافند غیرعامل جنگ نرم و فرهنگ سازی، در حوزه افکار، باورها و اندیشه‌های مردم فعالیت می‌کنند.

در جنگ سخت بمباران شهرها و احساس ناامنی به وضوح قابل لمس است. مردم هم به طور طبیعی برای حفاظت از خود هشدارهای امنیتی را جدی گرفته و خود را برای حالت جنگی آماده می‌کنند.

مردم می‌بایستی از وقوع جنگ نرم باخبر شده و خود را برای آن آماده کنند. در این اعلام نباید آرامش مردم بهم خورده و باعث ترس و دلهره شود. مسلح کردن جامعه به پدافند غیرعامل جنگ نرم نیازمند شناخت نقاط ضعف و نقاطی است که دشمن آن‌ها را مورد هدف قرار می‌دهد. پس از شناسایی اهداف دشمن می‌بایستی نسبت به مقاوم سازی آن‌ها اقدام کرد. در حال حاضر اهداف دشمن در جنگ نرم با هدف تأثیرگذاری بر مردم در امور زیر خلاصه می‌شود:

- ۱- سست کردن باورهای دینی و انقلابی مردم
- ۲- پشیمان کردن مردم از انقلاب
- ۳- تبلیغ و ننگ زدایی از سازش با استکبار
- ۴- عادی سازی خود فروختگی سیاسی
- ۵- تبلیغ مصرف‌گرایی و تجمل پرستی
- ۶- القای ترس و خودباختگی و تبلیغ ضرورت تسلیم و عقب نشینی در مقابل دشمن
- ۷- القای بی‌اعتمادی مردم به مسولین
- ۸- ترساندن از تحریم و انزوای جهانی ایران
- ۹- بزرگ‌نمایی اشکالات کوچک و کوچک‌نمایی موفقیت‌های نظام
- ۱۰- القای وجود بحران در جامعه

پدافند غیرعامل جنگ نرم، مردم را همیشه آماده نگاه می‌دارد. این آمادگی فکری مردم باعث می‌شود در صورت بروز جنگ نرم به راحتی بازی نخورند و با صبر و اندیشه راهی را که کمترین خسارت را داشته باشد برگزینند. پدافند غیرعامل اطلاع رسانی عمیق و کامل را برای جلوگیری از غافل‌گیری و تبدیل شدن اطلاعات به ضد اطلاعات، ضروری می‌داند. برای این منظور می‌بایستی منابع اطلاع رسانی را در جبهه خودی افزایش داده و ضریب درستی تحلیل‌های مردم را بالا ببریم. گسترش مطبوعات و رسانه‌ها، مناظرات سیاسی و اقتصادی و اجتماعی و حمایت قوه قضاییه از اطلاع رسانی از ضروریات پدافند غیرعامل برای ایجاد آمادگی در مردم برای تحلیل صحیح مسایل است.

اعتماد مهم‌ترین نقطه کلیدی در پدافند غیرعامل جنگ نرم است. زیرا یکی از ابزارهای اصلی پایداری ملی اعتماد است. تردید در جبهه خودی قدرت جنگیدن را از سرباز سلب می‌کند. عدم پاسخگویی به موقع و سریع، باعث بدبینی شدید می‌شود. سرعت پاسخگویی به شبهات در جنگ نرم اولاً باعث از دست رفتن تردید می‌شود. ثانیاً از ورود شبهات دیگر جلوگیری می‌کند.

مراکز پاسخگویی به شبهات می‌بایستی به صورت غیرمتمرکز و توزیع شده باشد تا هر فرد بتواند بنا به مقتضیات خود به آن مراجعه کند. خواص، مساجد، پایگاه‌های بسیج، مدارس و خانواده‌ها و سایت‌های اینترنتی می‌توانند کمک‌های اولیه فکری را در زمانی کوتاه به افراد مردم بدهند.

خواص در این میان اهمیت زیادی دارند. خواص بهترین پناهگاه فرهنگی در جنگ نرم هستند. دلیل اهمیت خواص در سرعت تأثیر گفته‌های آن‌هاست.

مقاوم سازی فکری بدان معناست که افکار عمومی همیشه سپری به همراه داشته باشد تا از ضربات مصون بماند. سپر فکری باعث می شود که القائات دشمن به باور مردم تبدیل نشود. در بهترین حالت فکر مقاوم، جوسازی های دشمن را به عنوان سم تلقی کرده و خود را از آن دور نگاه می دارد و یا اجازه رسوب شدن در ذهن و تبدیل شدن به باور را نمی دهد.

مقاوم سازی فکری یک کار فرهنگی است و باید در یک پروسه دراز مدت پی گیری شود ولی کاربرد آن به عنوان پدافند غیرعامل در زمان جنگ نرم است.

جمله تاریخی دیگر امام «آمریکا شیطان بزرگ است» یکی از اصول پدافند غیرعامل است.

این ماهواره ها علاوه بر اشاعه فحشاء، دروغ پردازی و شایعه پراپی گسترده را در برنامه کار خود دارند. تلویزیون های بی بی سی فارسی و یا صدای آمریکا از مصادیق بارز بنگاه های دروغ پرداز و شایعه پراکن است. آن ها همواره ملت مومن ما را از حمله و تحریم می ترسانند. پدافند غیرعامل جنگ نرم، سوء ظن به آمریکا و اعوان و انصار آن را در داخل و خارج را به عنوان یک اصل تلقی می کند. این بدبینی و سوء ظن در موارد زیر کاربرد دارد. دشمن در جنگ نرم، با سیاه نمایی و تحقیر در صدد القای حقارت در ملت ماست. ملتی که حقیر شد، تن به هر سازش و پستی می دهد. ماهواره های دشمن عمدتاً برای این منظور راه اندازی شده اند. این روش فرعون است که در قرآن به آن اشاره شده است. قرآن روش مدیریت فرعون را براساس تحقیر شخصیت زبردستان اعلام می کند. خداوند در آیه ۵۴ سوره زخرف می فرماید: «فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فَاَطَاعُوهُ» (فرعون) قوم خود را خوار و خفیف می کرد تا آن ها را مجبور به اطاعت از خود کند.

پدافند غیرعامل در مقابل وظیفه دارد به تقویت روحیه و افتخار به داشته های فرهنگی ملت بپردازد. تبلیغ دفاع از کشور و اسلام، خودباوری علمی و تلاش برای کسب استقلال فرهنگی در این راستا توصیه می شود. مسئولیت پذیری برای عکس العمل سریع در زمان جنگ نرم بسیار مهم است. سرعت در حمایت از جریان حق باعث کاهش آسیب به افکار عمومی می شود. افرادی که سریع تر از دیگران وارد عمل شوند ممکن است صدمات بیشتری را تحمل کنند ولی در عوض باعث جلوگیری از خسارات بزرگتر می شوند. این افراد در نزد خداوند از منزلت زیادی برخوردار بوده و اگر کشته شوند در همان لحظه به بهشت رضوان الهی وارد می شوند. جنگ نرم از تکنیک های متنوعی استفاده می کند. شناخت این تکنیک ها برای مردم برای ایجاد آمادگی و شناخت هر کدام در زمان استفاده، اهمیت بسزایی در کاهش تلفات دارد.

جنگ هوشمند ترکیبی از جنگ نرم و سخت است. این جنگ در زمان جرج بوش پسر در دکترین تهاجمی آمریکا قرار گرفت. در این نوع نبرد نخست حملات جنگ نرم در سایه ایجاد وحشت از تهاجم نظامی انجام می شود. هدف از جنگ نرم در این حالت، ترساندن مردم، مختل کردن یکپارچگی ملی و تشویق به سازش است. اگر کشور مورد تهاجم در این مرحله به کلی از پای در آمد، با یک کودتای داخلی کار را یکسره می کند. در صورت وجود مقاومت های داخلی، در مراحل از قدرت سخت مانند بمب گذاری، ترور و تهاجم نظامی محدود و ترساننده استفاده خواهد کرد. دشمن از چنگ و دندان نشان دادن به دنبال آن است که سیاست داخلی کشور را تنش زا وانمود

کرده و هر گونه فعالیت برای استقلال، خودکفایی و اجرای حدود را موجب انزوای جهانی ایران تبلیغ کند. عناصر داخلی دشمن نیز با پیش کشیدن موضوع هزینه و فایده، عقب نشینی را در مسایل کلیدی کشور توصیه می‌کنند.

جمع بندی و نتیجه گیری

نتایج به دست آمده از این مقاله حاکی از آن است که بقاع متبرکه استان مازندران تأثیرات فرهنگی و اجتماعی عمیقی بر فرهنگ عمومی مردم داشته و نقش بسزایی در تعالی معنویات مردم دارد. مردم شیعه مذهب استان مازندران بر این اساس نذورات خود را به صندوق امام زادگان اهدا نموده و از وقف اموال خود به بارگاه مقدس اماکن مذهبی استقبال می‌نمایند و برای دفن اموات خود در جوار این بقاع از یکدیگر سبقت می‌گیرند، به طوری که صدها شهید گلگون کفن جنگ تحمیلی در کنار اماکن مذهبی استان آرمیده‌اند. مردم همچنین اعتقاد و باور خاصی به این بقاع متبرکه داشته و در زمان گرفتاری‌ها و مشکلات و حل و فصل اختلافات قومی و قبیله‌ای به بارگاه آنان رجوع می‌کنند و در بعضی موارد نیز شورای حل اختلاف آن منطقه در گوش‌های از صحن امامزاده فعالیت می‌نماید.

موضوع دیگر این‌که از میان ۶۷ بقعه مذهبی استان فقط ۱۱ بقعه در فهرست آثار ملی به ثبت رسیده و ۱۲ بقعه دارای شجره نامه معتبر است و ۵۵ بقعه دیگر استان فاقد شجره نامه معتبر هستند که باید تحقیقات کتابخانه‌ای بیشتری با استفاده از منابع خطی و دست اول در داخل و خارج از کشور مانند کتابخانه‌های نجف اشرف انجام داد.

از نظر معماری نیز باید اذعان کرد که بنای بقاع متبرکه استان در دوره‌های مختلف و به سبک و سیاق گوناگون ساخته شده و در حال حاضر در اکثر این بقاع متبرکه، هیأت‌های امنای فعالیت می‌نمایند که کارهای عمرانی، فرهنگی و اجتماعی قابل توجهی انجام داده‌اند، البته همه اعضای هیأت امنای بقاع استان از کمبود منابع مالی گله‌مند هستند. در پایان لازم است که برای مقابله با آسیب‌های فرهنگی زیارت، سنت‌های مبتنی بر فرهنگ زیارت و علاقه پیوسته مردم به امام زادگان را مورد مذاقه قرار داد.

از یافته‌های پژوهش می‌توان چنین نتیجه گرفت که اماکن متبرکه می‌توانند نقش بسزایی در شکل‌گیری فرهنگ اعتقادی مردم در بین مردم مازندران داشته باشند چراکه این استان از حضور بیشترین میزان اماکن متبرکه در کشور از سطح اعتقادی بسیار بالایی برخوردار بوده است و مردم آن همواره در طول تاریخ این اعتقاد مذهبی را نمایش داده‌اند.

همچنین می‌توان چنین نتیجه گرفت که بیداری شیعه در طول تاریخ می‌تواند متأثر از وجود اماکن مذهبی در منطقه بوده باشد چراکه این اماکن با اعتقاد قلبی مردم منطقه رابطه‌ای بسیار نزدیک برقرار کرده‌اند، که این امر خود باعث جاودانگی اعتقاد مذهبی منطقه می‌گردد.

References

- Atyng-havzn, Richard Graber vagus (1998). Islamic art and architecture, translations doctor James Azhand, [In persian], Tehran side.
- Stark, Freya (1884). sfrnamh Alamut, Lorestan, and Mazandaran, translated by Ali Mohammad Saki, [In persian], Tehran Science.
- Ashpvlr, Berthold (1997). Mongol history in Iran, Mahmoud Myraftab translation, [In persian], Tehran: Culture.
- Afshar Sistani, Iraj (1993). Mazandaran and its ancient civilization, [In persian], Tehran, Ministry of Culture and Islamic Guidance.
- Afshar Sistani, Iraj (1886). Look at the Mazandaran, [In persian], Tehran: Art.

- Izadpanah, Hamid (1883). Lorestan historical monuments, displaced aware, [In persian].
- Ibn hazelnut, Abu al-Hasan Ali ibn Abi Qassem Beihaghi. (1410). Alansab door Valalqab Valaqab, [In persian], Qom, Grand Ayatollah Almrshy Mktbh al-Najafi.
- Bright, Mohammad (1990) Wedding.mazndran Zagros, displacement: Bina, [In persian].
- Saki, Ali Mohammad (1964). Historical geography and history of Lorestan, displacement: Bina, [In persian].
- Sheikh Al-Ashraf Albydly (n.d.). Logarithms, displacement: Bina, [In persian],
- Sheikh Mufid, Muhammad ibn Muhammad al-Numan Alkbry. (Beata). Irshad Ali al-Hajj per Mrfth, displacement: Bina, [In persian].
- SAWAF, SHARIFSOLTAN MOHAMMAD SHARIF. (1420). Alasr Valalam Aldmshqyh, Beirut: Dar Alfkr, [In persian],
- Alavi, an elephant (2006). Proceedings of the First National Congress in honor of Allama Sydjfralarjy Poshtkuh, Mazandaran: Raman, [In persian].
- Mohammadi, Ali Murad (n.d.).kramat Sydslash Din Mohammad, displacement: Bina, [In persian].
- Moradi, Abraham (2000).bqa holy Mazandaran (thesis.)
- Wilbur, Donald (1964). Islamic architecture during Ilkhani, translations doctor Abdullah Faryar, [In persian], Tehran, translation and publishing firm.
- Help and steelworker (n.d.). Holy Sydfkhraldyn article (s), Proceedings of the celebration of Holy Ali Saleh (AS), displacement: Bina, [In persian].